

Вступ

Україна значно розвинулася відтоді, як здобула незалежність 24 серпня 1991 року. Її розвиток був нелегким, адже за радянських часів вона сильно постраждала від репресій та ізоляції. КДБ завжди пильно стежив за українським націоналізмом, оскільки справедливо вважав, що саме цей рух є найбільшою загрозою для існування Радянського Союзу. Тому репресії в Україні були, мабуть, гіршими, ніж у будь-якій іншій європейській радянській республіці. На подолання ізоляції, нав'язаної Радянським Союзом, пішло чимало часу, але незважаючи на це демократичні та економічні інститути в Україні успішно розвинулися.

На жаль, і після здобуття незалежності Україна серйозно постраждала від російської агресії. Протягом перших двох десятиліть російське втручання мало форму неринкових енергетичних угод, які сприяли корупції. У 2014 році Росія розпочала відкриту війну. Після восьми років війни «малої інтенсивності», в якій, як вважається, загинуло 14 000 українців, 24 лютого 2022 року Росія перейшла до повномасштабної війни.

Український народ мужньо став на захист своєї держави і зробив це з неймовірним успіхом, вразивши весь світ. Напад Росії на Україну переконав українців у тому, що вони єдиний народ, і що Росія не бажає мирної співпраці з Україною, а прагне її знищення. Європейський Союз дійшов такого ж висновку. Сьогодні переважна більшість українців хоче, щоб їхня країна

стала повноправним членом ЄС і НАТО, і ЄС був сильно вражений відданістю українців європейським цінностям. Тому, усвідомивши, що Україна – це повноцінна європейська держава, ЄС вітає Україну. Україна та ЄС дійшли однакового висновку: вони прагнуть до поглибленої інтеграції з набуттям Україною повноправного членства в ЄС.

ЄС та Україна вели переговори щодо Угоди про асоціацію, включно з поглибленою та всеохопною зоною вільної торгівлі (ПВЗВТ), між 2007 та 2011 роками, а 21 березня та 27 червня 2014 року їх було підписано*. Україна впровадила широкомасштабні реформи відповідно до цієї угоди. Угода про асоціацію та ПВЗВТ набули чинності у 2017 році. Того ж року ЄС надав українцям безвізовий режим. У червні 2022 року ЄС зробив наступний великий крок: запропонував Україні як перспективу членства, так і статус кандидата на вступ до ЄС. Наступний крок – початок переговорів про членство. Це доволі тривалий процес, оскільки він передбачає проведення суттєвих інституційних реформ на користь українського народу. Тому 23 листопада 2022 року Європейський парламент ухвалив резолюцію про нову стратегію розширення, яка вимагає від ЄС «визначити чіткі терміни для завершення переговорів з країнами, що вступають до ЄС, не пізніше ніж у кінці поточного десятиліття»**.

Україна потребує відбудови після руйнувань, спричинених російським вторгненням. Це вимагає значного фінансування. За ідеальним сценарієм, Росія має бути змушена сплатити

* Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine of the other part (2014, OJ L161/3).

** European Parliament, "European Parliament recommendation of 23 November 2022 to the Council, the Commission and the Vice-President of the Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy concerning the new EU strategy for enlargement," November 23, 2022. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0406_EN.pdf.

військові репарації за всі збитки, завдані Україні. Найкращий спосіб це зробити – конфіскувати заморожені західними країнами резерви російського Центрального банку (\$300 млрд) і передати Україні як військові репарації. У будь-якому разі, Захід і міжнародні фінансові організації також повинні зробити значний внесок. Сподіватимемося, що подальший розвиток України сприятиме залученню також значних приватних інвестицій.

Сьогодні багато говорять про план Маршалла для України, що видається доречним з огляду на масштабність завдання та необхідне фінансування. Оскільки потрібні великі кошти, важливо створити незалежний міжнародний орган для прозорого управління цими коштами, тому що корупція і незахищеність прав приватної власності – головні проблеми України.

Ми маємо надію на те, що Україна і колективний Захід об'єднаються і співпрацюватимуть у цих трьох процесах: відбудова і завершення реформ в Україні та її вступ до ЄС. Хоч ми сподіваємося, що ЄС зможе взяти на себе провідну роль у цьому процесі, важливо, щоб Сполучені Штати, Велика Британія, Канада, Японія та інші демократичні країни також брали в ньому участь. Оскільки це великий довгостроковий проект, ми повинні зробити все правильно.

Україна – європейська держава

Стаття 49 Договору про Європейський Союз недвозначно заявляє: «Будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в статті 2, і прагне їх просувати, може подати заявку на членство в Союзі»*. Стаття 2 визначає стандартні демократичні цінності та верховенство права: Союз «заснований на цінностях

* Treaty on European Union (2012, OJ C326/13).

поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та прав людини, включно з правами осіб, які належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів у суспільстві, в якому переважають плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність і рівність між жінками і чоловіками»*.

Протягом тривалого часу український народ не мав чіткого уявлення про ЄС. Однак з 2014 року переважна більшість населення України прагне, щоб їхня країна стала членом ЄС. За результатами численних опитувань громадської думки, з початку війни понад 80 % українців виступають за повноправне членство в ЄС. Через неодноразові демократичні вибори та демократичну передачу влади український народ продемонстрував, що поділяє загальні цінності ЄС на практиці, як це відображено в розлогій Угоді про асоціацію.

Україна мужньо і відважно бореться за свій національний суверенітет і територіальну цілісність проти неспровокованої російської військової агресії. У такий спосіб вона також захищає Європу, якій варто бути вдячною Україні за це. Членство України в ЄС – це не лише політичне й економічне питання. Це також питання європейської безпеки. Україна – невід'ємна частина політики безпеки й оборони ЄС. Членство України в ЄС потрібне не лише Україні, але й ЄС. Тільки через інтеграцію України в ЄС Україна може досягти успіху. Жодна пострадянська країна не стала успішною без інтеграції в ЄС. Успіх України може слугувати потужним прикладом і мотивацією для росіян слідувати українським шляхом демократизації та реформ. Це те, чого страшенно боїться Кремль, і, ймовірно, це головна причина, чому Путін розпочав війну проти України. Тому членство України в ЄС є надзвичайно важливим і для ЄС.

* Там само.

В економічному плані Україна має великий потенціал для ЄС. Союз процвітає завдяки значному розширенню. Новим членам ЄС здебільшого йдуть на користь швидкі темпи економічного зростання, оскільки єдиний європейський ринок сприяє економічній конвергенції. Але і попередні члени ЄС отримали вигоду від розширення своїх ринків і постачання. Завдяки поглибленій та всеохопній зоні вільної торгівлі Україна вже почала ставати частиною європейського ланцюга постачання, але цей розвиток має набути ширшого формату.

Розвиток ЄС набуває нових обертів завдяки Україні. Її членство в ЄС означатиме, що Європа стає вільною і цілісною, хоча вона не буде в мирі доти, доки Росія не зазнає поразки. Напад Росії на Україну на певний час визначив кордони Європи. Своєю агресією та контролем над Білоруссю Росія чітко дала зрозуміти, що обидві країни не належать до цивілізованої Європи, доки в них не відбудеться суттєва зміна режиму, на відміну від України та Молдови. Закономірним наслідком такого прискорення європейської інтеграції є те, що процес вступу країн Західних Балкан до ЄС — Албанії та Північної Македонії — значно пришвидшився.

На момент написання цієї книжки протиправна військова агресія Росії проти України триває. Без жодних заявок про те, як саме закінчиться війна, ми робимо три припущення. По-перше, ми припускаємо, що Україна залишиться незалежною, суверенною і демократичною державою. По-друге, ми припускаємо, що війна сповільниться протягом 2023 року — після того, як український уряд відновить свій повний суверенітет і територіальну цілісність, як це було до лютого 2014 року. По-третє, ми віримо, що ЄС та решта країн Заходу продовжать надавати політичну, військову та фінансову підтримку Україні, і що Україна врешті-решт стане повноправним членом ЄС. Ці три припущення закономірно ведуть до закликів розробити «план Маршалла» для України, який має поєднати три важливі процеси: відбудову, реформи та вступ до ЄС.

У цієї книжки є п'ять основних цілей. По-перше, вона покликана пояснити, чому Україна та ЄС мають бути разом. По-друге, вона пропонує структуру того, як можна поєднати вступ до ЄС, реконструкцію, реформи та розвиток. По-третє, у ній розкрито варіанти того, як можна профінансувати цю важливу справу. По-четверте, розглянуто способи, як можна управляти цим міжнародним проектом. І, врешті, у цій книжці виокремлено деякі з найбільш важливих реформ. Звичайно, ця діяльність матиме політично незаангажований характер. Ми виступаємо за співпрацю з будь-яким урядом в Україні, який поважає цінності ЄС. Мета цієї книги — не комплексне дослідження, а зосередження уваги на ключових аспектах.

Ми сподіваємося, що Україна досягне 7–8% економічного зростання на рік протягом десятиліття або більше після закінчення війни. Багато країн досягли таких темпів зростання, і Україні варто опиратися на їхній досвід. Ці країни мають кілька спільних рис: національна безпека, добре захищені права власності, засновані на верховенстві права, макроекономічна стабільність, суттєва економічна свобода, обмежене втручання влади і ширший доступ до ринків, що призведе до експансії зовнішньої торгівлі. ЄС може допомогти в усіх цих питаннях, і він готовий це зробити.

Наш основний фокус — економіка. Ми не обговорюємо війну чи військову допомогу, а тільки економічні видатки на війну; попри це ми виступаємо за великі поставки сучасного військового обладнання та членство України в НАТО. У цій книжці ми також не обговорюємо санкції проти Росії, як ми це робили деінде. Наша мета — підтримати Україну як державу.

Україна: сьогодення

Україна пройшла довгий шлях відтоді, як відновила свою незалежність у 1991 році, але цей процес був нелегким. У 1990 році

Україна і Польща були на схожому економічному рівні, але зараз Польща приблизно втричі багатша завдяки своїй набагато кращій економічній політиці. Тоді очевидна подібність між двома державами була відображена в оптимістичному звіті *Deutsche Bank*. Ці дві великі країни були схожі за розміром та економічними структурами: обидві мали велику кількість шахт, металургійних заводів, а також подібні машинобудівну промисловість і сільське господарство. Рівень освіти теж був практично однаковий. Тому Україна та Польща могли зростати в тому ж темпі. Проте будь-який висновок виявився б хибним, адже умови розвитку двох країн були цілком різними*.

У чому полягала різниця? Можна виокремити чотири фактори: внутрішні інститути, економічна політика, суспільне розуміння та міжнародна залученість. По-перше, Польща була незалежною державою з усіма відповідними національними інститутами, як-от центральний банк і міністерство фінансів, тоді як Україні довелося створювати більшість національних інститутів з нуля, з мінімальним розумінням того, як це потрібно робити. Хоча в Польщі панувала соціалістична економіка, країна мала великий приватний сектор та інститути для його регулювання, відповідні державні установи та чинні суди.

По-друге, навколо свого великого лідера реформ Лешека Бальцеровича Польща мала корпус реформаторів вільної ринкової економіки, тимчасом як в Україні в 1991 році значних реформаторів ринкової економіки було небагато, і жоден з них не обіймав високих державних посад. До 1994 року українські урядовці не знали, як проводити економічну політику. Як наслідок, економічна політика була досить різною. Польща зробила вибір на користь радикальних ринкових економічних реформ

* Christopher A. Hartwell, *Two Roads Diverge: The Transition Experience of Poland and Ukraine* (Cambridge: Cambridge University Press, 2016).

і швидкої макроекономічної стабілізації, тоді як Україна продовжувала радянське державне регулювання, мінімальну приватизацію і страждала від жажливої гіперінфляції.

У Польщі був необхідний людський ресурс для системних змін, а також багато інтелектуалів і чиновників, які володіли англійською мовою і брали участь у західних дискусіях. На противагу цьому мало хто з українських посадовців володів англійською мовою, а ті, хто володів, зазвичай були агентами КДБ. Мільйони поляків провели багато місяців за кордоном на Заході в 1980-х роках як туристи, студенти чи тимчасові працівники, вивчаючи, як влаштований Захід. Вони були раді повернутися додому, на батьківщину, з цим багажем набутих знань.

Польща приєдналася до Міжнародного валютного фонду (МВФ) та Світового банку в 1986 році. Тому МВФ був готовий підтримати Польщу із самого початку її реформ у 1989 році. Захід вважав, що Польщі варто надати фінансову підтримку, тому в січні 1990 року виділив країні кошти, достатні для старту впровадження реформ. Ключова відмінність між розвитком Польщі та всієї Центральної Європи, включно з країнами Балтії, і України полягає в тому, що між 1994 і 1995 роками країнам Центральної Європи та Балтії надано Угоду про асоціацію з ЄС, а де-що пізніше вони стали кандидатами на членство в ЄС. Україна, навпаки, у 1990-х роках таких вигод не отримала*.

Сьогодні Україна якісно надолужила згаяне в усіх цих аспектах і з 1991 року проводить регулярні демократичні вибори президента, парламенту і місцевих органів влади. У ній не раз відбувалася демократична зміна влади, вона зарекомендувала себе як усталена демократія з багатопартійною системою, вільними засобами масової інформації та свободою зібрань.

* Anders Åslund, *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy* (Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2009).